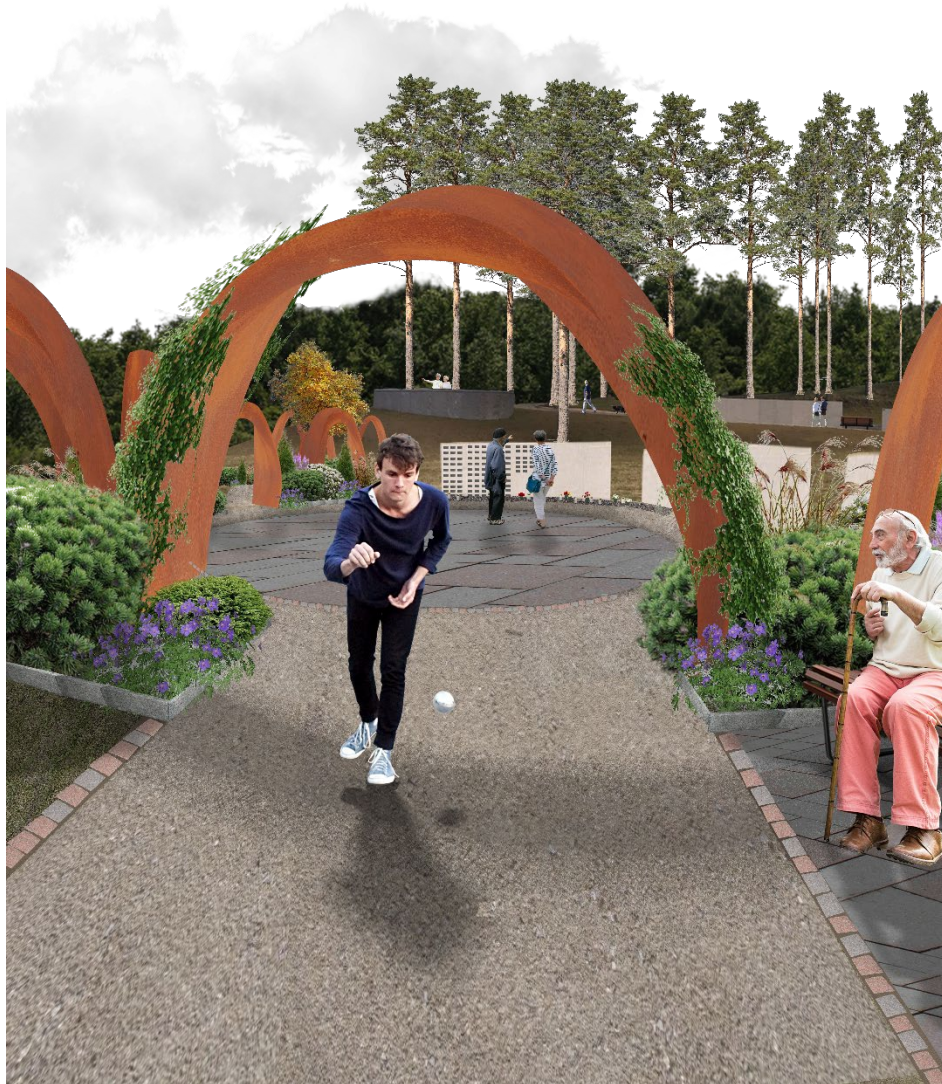

Dansa vid min grav

– Gestaltungs-förlag till askgravlunden Linnéan för en
vidgad syn på begravningsplatsens användning

Isa Byström

Kandidatarbete 15 hp
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Institutionen för stad och land
Uppsala 2020

Titel: Dansa vid min grav – Gestaltungsförslag till askgravlunden Linnéan för en vidgad syn på begravningsplatsens användning
Engelsk titel: Dance by my grave – A design proposal for the ash burial ground Linnéan for a broader view of cemetery usage
© Isa Byström
Handledare: Marina Queiroz, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Viveka Hoff, SLU, institutionen för stad och land
SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
Omfattning: 15 hp
Nivå: Grundnivå G2E
Kurs: EX0861, Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kursansvarig institution: institutionen för stad och land
Program: Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Nyckelord: Begravningsplats, askgravlund, idétävling, landskapsarkitektur
Omslagsbild: Perspektiv över gestaltungsförslaget som visar utblicken från Passagen till Stora Salen med den befintliga askgravlunden i bakgrunden.
Illustration: Isa Byström
Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.
Publiceringsår: 2020
Publiceringsort: Uppsala
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Kyrkogårdar har en tradition av att utvecklas efter samhällets rådande behov. Idag är ett sådant behov flexibelt användande på stadens grönytor, då dessa blir allt färre när städerna förtätas. I december 2019 utlystes tävlingen *Ge form åt askgravlunden Linnean i Borås*. Tävlingen syftar till att undersöka hur begravningsplatsen kan bli en värdefull plats för oss som lever nu, något som rent konkret sker genom en gestaltning av askgravlunden Linnean. I detta arbete presenteras ett förslag till tävlingen, vars ansats är att öka flexibiliteten och vidga synen på användningen av begravningsplatser. För att undersöka hur detta kan göras valdes en teoribakgrund som belyser den nuvarande användningen av begravningsplatser samt vilka värden som är önskvärda på dessa platser. Gestaltningens utformning stöddes av platsanalyser och inventeringar, samt litteratur om designprinciper. Resultatet är en serie multifunktionella ytor inspirerade av Linnean. Förslaget introducerar nya aktiviteter till begravningsplatsen, såsom boule, dans och utomhusbio, utan att dessa tar plats året runt.

Abstract

Cemeteries have a tradition of evolving with the prevailing needs of society. Today, such a need is flexible use of the city's green spaces as these decrease when the cities are densified. In December 2019, the competition *Ge form åt askgravlunden Linnean i Borås* was announced. The competition aims to investigate how the cemetery can become a valuable place for the living. This work presents a proposal for the competition, which aims to increase flexibility and broaden the view on the use of burial places. In order to investigate how this can be done, a theory background was chosen that illustrates the current use of burial sites and what values are desirable at these sites. Site analyzes and inventories, as well as literature on design principles, supported the design. The result is a series of multifunctional areas inspired by Linnean. The proposal introduces new activities to the cemetery, such as boules, dance and outdoor cinema, without them taking place all year round.

Innehåll

Introduktion	5
Syfte:	5
Frågeställning:	5
Avgränsning:	6
Begrepp	6
Bakgrund	6
S:t Sigfrids Griftegård	6
Tävlingsuppgiften	7
Begravningsplatsens användning - tradition och innovation	9
Gehls kvalitetskriterier för fungerande stadsrum	10
Utformningens möjlighet att skapa en specifik känsla eller atmosfär	10
Metod	12
Litteraturbakgrund	12
Platsanalyser för insamling av referensmaterial	13
Inventeringar och analyser av tävlingsområdet	13
Programpunkter	13
Loggbok	14
Resultat	14
Platsbesök på Skogskyrkogården i Gävle	14
Skogskyrkogårdens minneslund	14
Skogskyrkogårdens ceremoniplats	15
Analys av den befintliga askgravlundens på Linnean:	15
Inventeringar av S:t Sigfrids Griftegård	16
Rörelsemönster för bilar och gående	16
Entréer, rumsligheter och utblickar	16
Observerade aktiviteter	17
Loggbok	17
Gestaltningförslag	18
Utformningen	18
Konceptet	19
Växtval	19
Förslagets användningsområden	19
Förslagets anpassning till askgravlund	19
Diskussion	21
Metoddiskussion	22
Resultatdiskussion	23
Slutdiskussion	23

Introduktion

Kyrkogårdar speglar sin tid. Detta kan exempelvis urskiljas i hur kyrkogården under medeltiden främst utformades efter nyttoaspekten (Grönwall 2017). Den var trädlös och gräsbeklädd så man enkelt skulle kunna bereda graven, men också för att den skulle kunna användas som marknadsplats (ibid.). Ytterligare exempel på kyrkogårdens spegling av samhället finns under det tidiga 1900-talet när intresset för natur och rekreation ökade (Sörensen, Wembling 2008). Tätortsnära natur började nu upplevas som en boendekvalitet och därför anlades många skogskyrkogårdar (ibid.). Under denna period blev utformningen mer organisk och bättre anpassad till det befintliga landskapet (Grönwall 2019). Senare under 1900-talet började industrialismen sätta präge på kyrkogårdens utseende, bland annat genom introducerandet av gräsklipparen (Grönwall 2017). Detta resulterade i att man planade ut gräsytor och anpassade markanläggningar till gräsklipparens bredd och svängradie.

Idag råder en stark förtättningsnorm inom stadsplaneringen och precis som i de historiska exemplen får även dagens värderingar genomslag i utformningen av begravningsplatsen. Förtätningen kan ha flera fördelar ur hållbarhetssynpunkt, som exempelvis minskat bilanvändande och bevarande av jordbruksmarker (Boverket 2016). Problemet med en tät stadsbild är att den medför ett ökat tryck på urbana grönytor (Koppen, Sang & Triet 2014). Andersson (Boverket 2016) menar att med förtätningen krävs nya och kreativa lösningar för att samhällsservicen ska få plats. Han anser att svaret på markbehoven är samutnyttjande och flexibel användning. Att utnyttja kyrkogårdens grönyta så att den når en större målgrupp ligger därför i tiden.

I december 2019 utlystes tävlingen Ge form åt askgravlunden Linnéan i Borås. Bakom tävlingen står Tankesmedjan Movium, Sveriges Kyrkogård och Krematorieförbund, Sveriges Stenindustriförbund och SLU. Tävlingen syftar till att undersöka hur begravningsplatsen kan bli en värdefull plats för oss som lever nu (Movium u.å.), något som rent konkret sker genom en gestaltning av askgravlunden Linnéan. Min tolkning av tävlingsuppgiften tar fasta på strävan efter flexibilitet. Min ansats är därför att ge askgravlunden en vidare användning än den meditativa och terapeutiska.

Syfte:

Syftet är att skapa ett gestaltningsförslag som vidgar uppfattningen av hur begravningsplatser kan användas.

Frågeställning:

Hur kan askgravlunden Linnéan i Borås gestaltas för att skapa en mötesplats med innovativt liv?

Avgränsning:

Uppsatsen behandlar endast S:t Sigfrids Griftegård i Borås då tävlingen är avsedd för denna plats. Tävlingsområdet berör en begränsad yta av griftegården.

Uppsatsen fokuserar främst på denna yta, samt de angränsande områdena då dessa påverkar tävlingsområdet genom utblickar, entréer och passager. Resterande delar av griftegården utvärderas inte i deras användning eller utformning, de nämns endast som inspiration för gestaltningen.

Då tävlingen söker nya idéer om hur askgravlunden kan användas fördjupar sig uppsatsen inte i kyrkogårdshistoria. Den behandlar inte heller kulturhistoriska värden

Begrepp

Nedan följer ett antal begrepp och hur de definieras i uppsatsen.

- » Askgravlund: Askgravlund är en gemensam gravplats utan gravrätt där aska grävs ned genom kyrkogårdsförvaltningens försorg. Kyrkogårdsförvaltningen tillhandahåller namnplatta med gemensam placering. (Stad och land 2014)
- » Begravningsplats: Begreppet innefattar dels allmän invigd kyrkogård, urnlund, minneslund etc., dels enskild begravningsplats som kan tillhöra annat trossamfund än Svenska kyrkan eller som behöri gen anordnats för förvaring av avlidnas stoft eller aska eller utströende av avlidnas aska (Nationalencyklopedin u.å.)
- » Griftegård: Synonymt med begravningsplats
- » Gravrätt: Den rätt som uppkommer när en gravplats på en begravningsplats upplåts av förvaltaren till någon för gravsättning (Stad och land 2014)
- » Idétävling: En arkitekturtävling vars första syfte är att få belyst olika principer för lösning av en uppgift eller problem utan uttalad avsikt att tävlingen ska resultera i ett förverkligande eller uppdrag till vinnaren (Svensson, Tornberg & Rönn 2006)
- » Innovativt liv: Aktiviteter för nya målgrupper
- » Kyrkogård: Med kyrkogård avses begravningsplats invid en kyrka, eller en begravningsplats där det tidigare även funnits en kyrka (Stad och land 2014)
- » Smykningsplats: Smykningsplats är en särskild plats i en minneslund, kistlund eller askgravlund. På smykningsplatsen kan efterlevande sätta exempelvis snittblommor eller ljus (Stad och land 2014)

Bakgrund

Nedan ges en presentation av uppsatsens ämnesområden. Först presenteras S:t Sigfrids Griftegård med fokus på askgravlunden Linnean och därefter tävlingsuppgiften. Efter det följer ett avsnitt om hur tävlingens kriterier kan tolkas. Slutligen presenteras den bakgrund som ligger till grund för arbetets analyser

S:t Sigfrids Griftegård

S:t Sigfrids Griftegård är belägen i sydvästra Borås, två kilometer utanför stadskärnan (Movium u.å.). Griftegården är resultatet av en arkitekturtävling som ägde rum på 1940-talet och utmärker sig arkitektoniskt då gestaltningen tagit stor hänsyn till platsens naturliga förutsättningar, såsom befintlig vegetation, vattendrag, höjder och utsikter (Movium u.å.). Stor del av vegetationen utgörs av

platsens ursprungliga växtlighet som björk, tall, ek och hassel. I de anlagda gravkvarteren rymmer en mängd olika planterade arter där de vanligast förekommande är idegran, rhododendron, häggmispel och kornell (Movium u.å.). Griftgården är placerad i växtzon 4.

Askgravlunden Linnéan anlades 2012 och rymmer bland annat skulptören Pål Svenssons konstverk *Livets källa* som är placerad i en av borgarna på höjden (Movium u.å.). *Livets källa* är en skulptur av svart diabas i form av en båt. Från *Livets källa* rinner det en bäck som mynnar ut vid *Evighetens ö* (ibid.).

Tävlingsområdet är en del av Linnéan och ligger på en öppen yta i söderläge. Marken utgörs av en sandig jord. På grund av den avskalade omgivningen finns det inget som skuggar eller skyddar mot blåst. Linnéans vegetation utgörs främst av tallar, men har också en variation av planterade växter såsom bergtall, trädgårdsnäva, ginnalalönn, rhododendron, liten stephanandra och ligustersyrén.

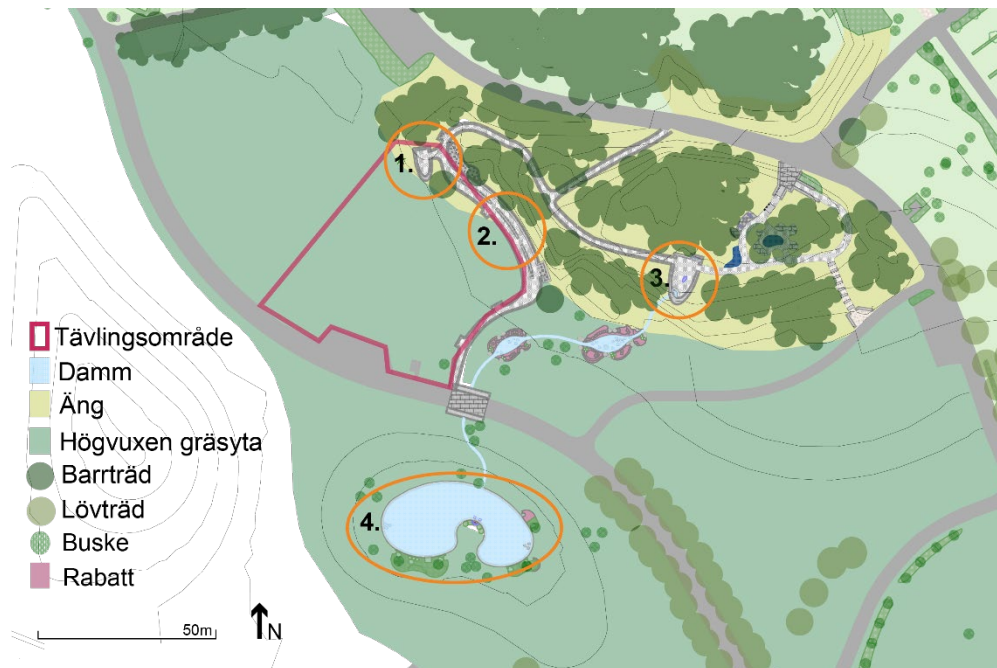

Figur 1: Bilden visar Linnéans ena borg på höjden i det vänstra hörnet med bäcken som sedan mynnar ut i Evighetens ö. Foto: Isa Byström. Datum: 2020-01-25.

Tävlingsuppgiften

Ett vanligt sätt att arbeta inom arkitekturprofessionen är genom tävlingar. Med hjälp av tävlingarna kan nya idéer, eller i vissa fall färdiga förslag, genereras (Svensson, Tornberg & Rönn 2006). Tävlingsens vinnare utses av en jury som bedömer förslagen efter tävlingsprogrammets bedömningskriterier (ibid.). Tävlingskriterierna blir därför det ramverk som deltagarna jobbar mot. Bedömningskriterierna varierar beroende på uppgiften, samt om det är en idétävling eller en projekttävling (ibid.).

Ge form åt askgravlunden Linnéan i Borås är en idétävling. Ytan tävlingen avser kommer i framtiden användas som en utökning av den befintliga askgravlunden Linnéan (Movium u.å.). Tävlingsområdet sträcker sig mellan de nya murarna och gångvägen som vetter mot Evighetens Ö (se figur 2). Det har en total yta på 2761,8 m² (ibid.).

Figur 2. Karta över askgravlundens Linnéan på S:t Sigfrids Griftegård med borgen (1), de nya murarna (2), Livets källa (3) och Evighetens ö (4) utmarkerat. Karta: Movium, bearbetad av Isa Byström.

Tävlingen syftar till att söka idéer inspirerade av kyrkogårdens ytor och skapa innovativt liv (Movium u.å.). Kriterierna som juryn kommer utgå från för bedömningen är följande:

- » Förslagets helhetsverkan och innovationsgrad i fråga om form, exempelvis komposition och anpassning till platsen.
- » Förslagets funktion, exempelvis möjligheter och kvaliteter i den valda idén.
- » Förslagets teknik, exempelvis genomförbarhet och resurseffektivitet.

Helhetsverkan är ett paraplybegrepp som bland annat innefattar förslagets funktion, anpassning till omgivningen och dess estetiska kvalitéer (Svensson, Tornberg, Rönn 2006 ss.12-15). Författarna sammanfattar begreppet med hur gestaltningen möter platsens befintliga kvalitéer, såsom dess topografi, vegetation och klimat, samtidigt som det beskriver hur förslaget uppfyller platsens funktionella behov platser. I denna kategori bedöms även förslagets estetik.

I tävlingskriterierna exemplifieras funktionen med möjligheter och kvalitéer i den valda idén (Movium u.å.). Huruvida ett förslag möter de funktionella behoven beror på vad som söks i tävlingsuppgiften, i detta fall är det en gestaltning som senare kan komma att användas till en askgravlund (ibid.). Det söks alltså en flexibilitet, något som Svensson, Tornberg och Rönn (2006) förklarar som anpassningsmöjligheter till framtida användningsförändringar hos förslaget.

Tävlingen behandlar även teknik, något arrangörerna specificerat som förslagets genomförbarhet och resurseffektivitet (Movium u.å.). Detta kan utföras på flera vis, men ett sätt flera kyrkogårdar börjat jobba med resurseffektivitet är genom återanvändning av gravstenar, något som både är ekonomiskt och miljövänligt. Dessa kan återanvändas till nya gravar, eller få en helt ny funktion som exempelvis vattenspiel eller kantsten (Kihlström 2019). Genom att använda denna teknik

tillgodoser man också anpassningen till platsen då gravstenarna bevarar den karaktär som kyrkogårdarna utgör (Svenska kyrkan u.å.).

Utöver detta har tävlingsarrangörerna informerat om att ytan för tävlingen inte behöver nyttjas helt men inte får utökas. Siktlinjen från Borgen till Evighetens ö bör störas så lite som möjligt (Movium u.å.).

Begravningsplatsens användning - tradition och innovation

Som det tidigare avsnittet redovisat ska gestaltungsförslaget möta tävlingens kriterier. Utöver detta har tävlingsarrangörerna uttryckt en önskan om att askgravlunden ska bli en mötesplats för innovativt liv. För att kunna arbeta mot denna målbild ämnar följande avsnitt besvara vad som är tradition respektive innovation i kyrkogårdens användning.

Under 2018 kartlades människors inställningar till kyrkogårdar i en undersökning av Skår, Nordh och Swensen. Besökare tillfrågades bland annat vilka värden de helst ser i en kyrkogård, varav samtliga intervjuade svarade fridfullhet, grönska och estetisk tillfredsställelse. Studiens resultat visade även att de vanligaste sätten att använda kyrkogårdar är till gravbesök, som genvägar och för rastning av hundar. Dessa lugna aktiviteter ansåg samtliga tillfrågade som tillåtna på begravningsplatser (Skår, Nordh & Swensen 2018). Andra aktiviteter, som cykling, picknick eller solande var inte accepterat i samma utsträckning.

Assistens Kirkegård i Köpenhamn är ett exempel på en begravningsplats som anses innovativ i hur den används. Den fungerar som ett kulturhistoriskt minnesmärke, en aktiv begravningsplats och en rekreativ park (Lenninger 2017). Idag kommer besökare till Assistens Kirkegård med picknickkorgar och grillar, studenter använder kyrkogården som studieplats och familjer håller i barnkalas på kyrkogårdens grönytor (ibid.). Kyrkogården hamnar bland de tre högst rankade platserna i stadsdelen Norrebro (Ibid.). Gitte Lundin, verksamhetsledare för Kulturcentret Assistens, berättar dock att denna kyrkogård inte lämpar sig för den som önskar stillhet bakom formklippta häckar (Lenninger 2017).

Även i Borås kan ett innovativt nyttjande av kyrkogårdar urskiljas. På Brämhults kyrkogård har ett tillvägagångssätt för att aktivera kyrkogården varit genom satsningar på konserter, temakvällar och vandringar på stadens kyrkogårdar och begravningsplatser (Backlund 2018). Kyrkogårdsförvaltningen har även låtit ornitologerna använda kyrkogårdens ytor för fågelskådningsträffar (ibid.). Brämhults kyrkogård planerar även för en lekplats och ett utegym (Lindstén 2019). Ingen av dessa aktivitetsytor kommer ligga i direkt anslutning till gravområden men trots det möts planerna av motstånd (ibid.)

Åsikterna om hur kyrkogårdar ska och får användas är alltså varierande. Även i studien utförd i Oslo, där tankegångarna om kyrkogården generellt låg mer mot det traditionella, var det endast ett fåtal av de intervjuade ansåg att kyrkogården endast är till för de sörjande (Skår, Nordh & Swensen 2018). En vanlig åsikt var att besökare känner sig tryggare om fler personer rörde sig på platsen. Däremot får det inte bli så tätt på besökare att den lugna atmosfären drabbades (Skår, Nordh & Swensen 2018).

Gehls kvalitetskriterier för fungerande stadsrum

Det tidigare avsnittet fördjupade sig i tävlingens önskan om att skapa innovativt liv på en kyrkogård. Tävligen uttrycker även att de vill att kyrkogården ska bli en mötesplats, något som kan utföras på flera sätt. Gehl (2010 s. 239) har genom sitt arbete har han tagit fram tolv kvalitetskriterier gällande design för fotgängares landskap. Genom dessa kan man enligt författaren skapa de bästa fungerande stadsrummen. Kriterierna är uppdelade i tre huvudkategorier - skydd, komfort och njutning. Skydd behandlar det mest grundläggande förutsättningarna för ett fungerande stadsrum. Upplevs en plats inte säker eller skyddad kommer folk inte vilja vistas där. Om inte denna kategori kan tillgodoses har en ökning av de andra kategoriernas värden inget syfte. Komfort beskriver de aktiviteter platsen bjuder in till. Denna kategori innefattar ofta kärnan till att folk rör sig just på denna plats. Njutning behandlar platsspecifika bekvämligheter. Dessa innefattar estetiska upplevelser såväl som klimat och upplevelsen av skala. Dessa faktorer presenteras djupare under nästa avsnitt.

SKYDD	SKYDD MOT TRAFIK OCH OLYCKOR	SKYDD MOT BROTT OCH VÅLD	SKYDD MOT YTTRE FAKTORER
	<ul style="list-style-type: none">• Skydd för fotgängare• Minska olycksrisken	<ul style="list-style-type: none">• Levande stadsliv• Ögon på platsen• Funktioner på dag- och nattid• God belysning	<ul style="list-style-type: none">• Vind• Regn/snö• Kyla/värme• Föroreningar• Buller
KOMFORT	MÖJLIGHET TILL RÖRELSE	MÖJLIGHET TILL VISTELSE	MÖJLIGHET ATT SITTA
	<ul style="list-style-type: none">• Utrymme att gå• Inga hinder• Jämna ytor• Tillgängligt för alla	<ul style="list-style-type: none">• Attraktiva kantzoner• Stöd att luta sig mot	<ul style="list-style-type: none">• Sittplatser• Utnyttjande av kvalitéer: utblickar, solen, mänsklig närvaro
	MÖJLIGHET ATT SE	MÖJLIGHET ATT PRATA OCH LYSSNA	MÖJLIGHET TILL LEK OCH TRÄNING
	<ul style="list-style-type: none">• Uttänkta avstånd för blickfång• Ohindrade siktlinjer• God belysning	<ul style="list-style-type: none">• Låga ljudnivåer• Möblering som skapar sociala områden	<ul style="list-style-type: none">• Flexibla och inbjudande miljöer
NJUTNING	MÄNSKLIG SKALA	MÖJLIGHET ATT NYTTJA KLIMATET	SENSORISKA VÄRDEN
	<ul style="list-style-type: none">• Anpassa byggnader och platser efter den mänskliga skalan	<ul style="list-style-type: none">• Sol och skugga• Kyla och värme• Vind	<ul style="list-style-type: none">• God design• Goda material• Vackra utblickar

Fig. 3. Jan Gehls tolv kvalitetsprinciper. Illustration: Isa Byström

Utformningens möjlighet att skapa en specifik känsla eller atmosfär

Gehls kategori om njutning innefattar flera utformningsfrågor, så som att anpassa platser efter den mänskliga skalan, skapa skydd eller utnyttja vackra utblickar (Gehl 2010 s. 239). En ytterligare faktor Gehl nämner är vikten av god design och arkitektur, detta menar han är ett paraplybegrepp som ska genomsyra alla andra

kriterier. För att förstå den effekt en utformning ger behövs därför en förståelse i förhållandet mellan komponering och upplevelse.

Människor registrerar ofta den rumsliga karaktären och de känslor rummet inbringar innan de uppfattar detaljer (Robinson 2011 s.43). På det sättet menar Robinson att funktionen av en plats inte enbart styrs av de aktiviteter som gestaltningen programmerat för, den styrs lika mycket av de estetiska kvaliteterna i den fysiska kompositionen. Likt bostäder har utomhusmiljöer väggar, golv och tak som genom sin komponering skapar olika atmosfärer, de kan exempelvis vara dynamiska, skyddande eller vilsamma (ibid.).

Robinson (2011 s. 45) menar att de beståndsdelar som skapar atmosfärer utgörs av gränser, fokuspunkter och riktningar. Gränser inkluderar både inhägnade ytor samt öppna gränser (ibid.). Beroende på hur inhägnat rummet upplevs rummet introvert eller extrovert. Fullt inhägnade ytor är de mest introverta och beroende på deras storlek kan de upplevas intima eller klaustrofobiska (Robinson s. 46). Tre väggar skapar skyddad miljö, samtidigt som den får en tydligt riktad utblick. De utblickar som platsen ramar in blir en del av rummet, trots att den är placerad bortom det (ibid.). Nackdelen med denna modell är att platsen upplevs privat. Rum med två väggar ger en utåtriktad och extrovert upplevelse, även denna med möjlighet att rikta besökaren mot utblickar. När det bara finns en vägg upplevs platsen ofta som en fokuspunkt, snarare än en rumslighet (ibid.).

Upplevelsen av gränser utgörs inte bara av antalet väggar (Robinson 2011 ss.49-50). Platsen kan också vara visuellt eller fysiskt avgränsad, vilket avgörs av väggarnas genomsläpplighet. Exempelvis kan en fullt inhägnad yta upplevas mer exponerad än en yta med två väggar, beroende på väggens höjd eller täthet. En vägg gjord av höga träd kommer inte upplevas lika instängd som en vägg av en tät häck, då den ger möjlighet för utblickar mellan trädens stammar. Ytterligare rumsfaktorer är lutande mark, som genom höjdskillnader skapar upplevelsen av skydd och väggar. Dessa skapar enligt Robinson (2011) antingen en inåtriktad eller en utåtriktad orientering. Konkava rum ger en inåtriktad orientering, medan konvexa ger en utåtriktad.

Riktningar bestäms av formen, proportionerna, fokus och lutningar (Robinson 2011 s.45). Det är summan av alla aspekter som orienterar användaren. Om ett rum är fyrkantigt eller runt upplevs det genom sina horisontala proportioner som en plats att stanna upp. Atmosfären blir statisk i dessa rum. Ett rum vars längd överstiger dess bredd medför en känsla av rörelse. Riktningen bestäms även av fokuspunkter, vilket Robinson (2011 s.58) beskriver som allt som är viktigt nog att vara ett visuellt fokus. Fokuspunkter kan exempelvis utgöras av byggnader, skulpturer, träd eller dylikt. Ett statiskt rum där fokuspunkten är centrerad upplevs ofta i balans och formellt, medan om du placerar det ocentrerat skapar du en dynamik och en riktning (Robinson ibid.).

De vertikala proportionerna, alltså förhållandet mellan höjd och bredd, har också en avgörande roll i upplevelsen av rummet (Robinson 2011 s.56). För låga väggar resulterar dels i att brukaren tappar känslan av skydd, dels tappar den också riktningen. För höga väggar skapar kan ge en känsla av klaustrofobi, vilket i sin tur resulterar i att man snabbt rör sig vidare (ibid.).

Metod

Frågeställningen i detta arbete besvaras rent konkret genom en gestaltning, som utgör huvudmetoden i detta arbete. Arbetsgången innefattas av alla Fraylings (1993) kategorier för hur man forskar inom design:

- » Research into art and design: Forskning om design, exempelvis historiska, estetiska och ekologiska aspekter av design (Frayling 1993 s.5). Design är i denna kategori refererat som ett substantiv, alltså behandlar den designprodukten, inte designprocessen (Jansson, Vicenzotti & Diedrich 2019 s.13).
- » Research through art and design: Forskning som undersöker vad man kan lära sig, uppleva och kommunicera genom designutövandet (Jansson, Vicenzotti & Diedrich 2019 s.13-14). I denna kategori utgör designprocessen forskningsmetoden (ibid.)
- » Research for art and design: Forskning med syfte att samla kunskap för att uppnå en god design (Frayling 1993 s.5). Detta innefattar all sorts forskning som stödjer designprodukten eller processen (Jansson, Vicenzotti & Diedrich 2019 s.15). Då landskapsarkitektur är en tvärvetenskaplig disciplin kan denna forskning därför grunda sig i allt från naturvetenskap till konst och humaniora (ibid).

Som stöd till gestaltningen har en litteraturbakgrund utförts. Denna har använts för att identifiera vilka värden som anses innovativa på en kyrkogård, samt gett stöd till framtagandet av analysfrågor för platsbesöken och programpunkter som gestaltningen ska svara på. Platsbesöken faller in under Fraylings (1993) kategori *Research into art and design* då de utvärderar en designprodukt. De inventeringar som utförts har samlat information på hur människor rör sig på platser, hur solen går, vilka material som använts. Detta gav sedan stöd i hur utformningen rent konkret skulle utföras. Inventeringarna ingår i Fraylings kategori *Research for design*, då den syftar till att samla kunskap för en god design. Genom hela processen har en loggbok förts vilken presenteras i uppsatsens resultatdel, med syfte att skapa transparens i hur gestaltningen växt fram. Loggboken är ett sätt att dokumentera utvecklingen i gestaltningsprocessen när *Research through design* utförs. Loggboken svarar även på uppsatsens frågeställning, då den indirekt presenterar alternativa lösningar på hur gestaltningen hade kunnat utföras.

Litteraturbakgrund

För att finna passande teorier för att möta mitt syfte har jag använt mig av vetenskapligt granskade artiklar funna via sökmotorerna Google scholar och SLUbibliotekets egen sökmotor Primo, funna genom sökorden "Gestaltungsprinciper", "Kyrkogård", "Begravningsplats", "Design theory", "Design principles", "Design guidelines", "Landscape design". Genom tryckt litteratur som *Cities For People* (Gehl 2010) och *The Planting Design Handbook* (Robinson 2011) har praktiska tips för gestaltning av offentliga platser och utomhusmiljöer insamlats för att öka medvetenheten i mina designval.

Platsanalyser för insamling av referensmaterial

Under platsbesök på Skogskyrkogården i Gävle och S:t Sigfrids Griftegård har nedanstående frågor baserade på tävlingens kriterier, Robinsons gestaltungsprinciper och Gehls kvalitetskriterier sammanställts. Gehls (2010) kategorier gällande skydd finns inte representerade i frågeunderlaget då dessa främst behandlar större stadsrum och infrastrukturer

Hur ser rumsligheten ut på platsen? Vad utgör väggar, golv och tak? Vad skapar detta för upplevelse?	Sammanställer hur gestaltningen genom gränser, fokuspunkter och riktningar kan skapa en specifik känsla och atmosfär (Robinsons 2006).
Vilka funktioner rymmer platsen?	Utgår från Gehls (2010) kriterier om komfort. Finns det möjlighet till rörelse, vistelse samt att se, sitta, prata och lyssna, samt lek och träning?
Hur ser resursanvändningen ut på platsen?	Resursanvändningen är en del av tävlingens bedömningskriterier. Har man utnyttjat några befintliga kvalitéer? Hur stora ingrepp har man gjort för gestaltningen?
Hur relaterar platsen till omgivande områden?	Helhetsupplevelsen är en del av tävlingens bedömningskriterier. Detta kan gälla stråk, materialval, utblickar och dylikt.

Inventeringar och analyser av tävlingsområdet

Inventeringar och analyser utfördes på S:t Sigfrids Griftegård under två tillfällen. Under första besöket utfördes en platsanalys över den befintliga askgravlunden som baserades på de frågor som presenterats under föregående rubrik¹. Vid andra tillfället observerades besökarnas rörelsemönster runt och på platsen². Observationerna utfördes under samma dag vid tre tillfällen på 20 minuter, kl. 11.00–11.20, kl. 12.00–12.20 och kl. 13.00–13.20. Notiser om vilka aktiviteter som utfördes vid besöket togs. Under platsbesöket inventerades även områdets entréer, rumsligheter och utblickar.

Programpunkter

Genom bakgrundslitteraturen har information insamlats till programpunkter, som sedan använts som ett ramverk till gestaltningen. De programpunkter som framtagits till gestaltningen är följande:

- » Introducera en ny aktivitet till platsen
- » Skapa en intim miljö med sittplatser för samtal
- » Återkoppla till omgivande miljöer genom gestaltningens materialval
- » Respektera och utnyttja de befintliga utblickarna
- » Gör platsen flexibel så den kan användas som askgravlund i framtiden

¹ Första platsbesöket utfördes den 25 januari 2020

² Andra platsbesöket utfördes den 14 februari 2020

Loggbok

Genom hela kursen har loggbok förts. I den har både tankar och skisser i varierande omfattning dokumenterats. Det som sedan presenterats i resultatet är de tankar som på något sätt varit avgörande för slutresultatet.

Resultat

Avsnittet inleds med sammanställningar av platsbesök följt av inventeringar av tävlingsområdet, redogörelser från loggboken och slutligen gestaltungsförslaget

Platsbesök på Skogskyrkogården i Gävle

Nedan har resultatet från platsbesöket på Skogskyrkogården sammanställts³. Svaren har baserats på frågeformuläret för platsanalys.

Skogskyrkogårdens minneslund

Hur ser rumsligheten ut på platsen? Vad utgör väggar, golv och tak? Vad skapar detta för upplevelse?	Minneslunden är en del av ett större rum vars väggar utgörs av granar. Minneslunden är uppdelad i tre delområden. En tillgänglighetsanpassad väg omgärdar minneslunden och knyter ihop dessa områden. Genom uppdelningen skapar mindre, intima rum, där flera besökare kan röra sig ostört. Atmosfären är vilsam.
Vilka funktioner rymmer platsen?	Minneslunden rymmer plats för vila, den har tre parkbänkar i olika väderstreck. Genom minneslunden går ett stråk av stenmjöl (plats för rörelse) som är upplyst med pollare. Minneslunden har utmarkerade platser för ljus, ljung och kransar.
Hur ser resursanvändningen ut?	Minneslunden utgörs främst av den naturliga vegetationen på platsen. Där växer flera tallar och fältskiktet består på flera ställen av ljung och blåbärsris. Gestaltningen är sparsam, de större ingreppen som gjort i landskapet är anläggandet av stråket samt smyckesplatserna.
Hur relaterar platsen till omgivande områden?	Minneslunden har flera utblickar till de omgivande ytorna. Materialvalen är genomgående på hela kyrkogården, vilket skapar en enhetlig upplevelse. Gestaltningens anpassning till den ursprungliga vegetationen skapar naturliga övergångar i landskapet.

³ Platsbesöket utfördes den 23 februari 2020

Skogskyrkogårdens ceremoniplats

Hur ser rumsligheten ut på platsen? Vad utgör väggar, golv och tak? Vad skapar detta för upplevelse?	Ceremoniplatsen utgörs av ett stort rum spaljeer av cortenstål som väggar. Området har två entréer, en för gående gestaltad i marksten och en asfalterad för fordon. Rummet har ingen fast möblering, vilket gör det öppet och luftigt. Upplevelsen blir pampig. Taket består av segeldukar som spänns upp mellan sex plintar.
Vilka funktioner rymmer platsen?	Ceremoniplatsen är en yta som avses användas för ceremonier som bröllop, begravningar och dop, men kan även nyttjas till konserter eller dylikt.
Hur ser resursanvändningen ut?	Främst hårdgjorda ytor. Gestaltningen har krävt stora ingrepp. Ceremoniplatsen är renovering, så befintlig marksten har återanvänts och byggnaden på platsen har renoverats.
Hur relaterar platsen till omgivande områden?	Ceremoniplatsen ligger avsides, den har inga gravplatser i direkt anslutning. Dess strikta utformning följer inte resterande kyrkogårds organiska uttryck. Platsens utformning med cortenstål, granit, pelarrönn och klätterhortensia går att återfinna i andra delar av kyrkogården.

Fig. 4: Bilden visar ceremoniplatsen när seglen är inrullade. På bildens högra sida kan man se hur spaljeernas utformning skapar ytterligare rummets utsida. Foto: Isa Byström 23-02-2020

Analys av den befintliga askgravlunden på Linnean:

Hur ser rumsligheten ut på platsen? Vad utgör väggar, golv och tak? Vad skapar detta för upplevelse?	Den befintliga askgravlunden är belägen på en höjd ö, detta gör platsen utåtriktad. Askgravlundens väggar och tak utgörs av tallar. Tallarnas höjd gör upplevelsen pampig.
Vilka funktioner rymmer platsen?	Möjligheter att sitta och möjligheter att se. Platsen har goda utblickar.

Hur ser resursanvändningen ut?	Mycket hårdgjort, stenmaterial av granit och diabas. Tekniska system som pumpar vatten från evighetens ö till Livets källa. Växtmaterialet är det befintliga för platsen.
Hur relaterar platsen till omgivande områden?	Den har likt resterande delar av S:t Sigfrids bevarat mycket av den befintliga vegetationen (Tallar) och låtit gestaltningen anpassas efter topografin. Detta skapar ett organiskt formspråk som stämmer väl överens med angränsande delar av kyrkogården. Användningen av granit är också återkommande för kyrkogården i stort.

Inventeringar av S:t Sigfrids Griftegård

I följande avsnitt presenteras resultaten från inventeringen över tävlingsområdet och anslutande ytor.

Rörelsemönster för bilar och gående

Totalt observerades 30 gångtrafikanter, 0 cyklister och 16 bilar under platsbesöket den 14 februari. Både gående och bilar använde främst vägen som är placerad nordväst om tävlingsområdet. De gående rörde sig dessutom aktivt på höjden vid den befintliga askgravlunden. Endast tre av besökarna på den befintliga askgravlunden utnyttjade vägen ner vid de nya murarna. Två besökare tog en genväg över tävlingsområdet

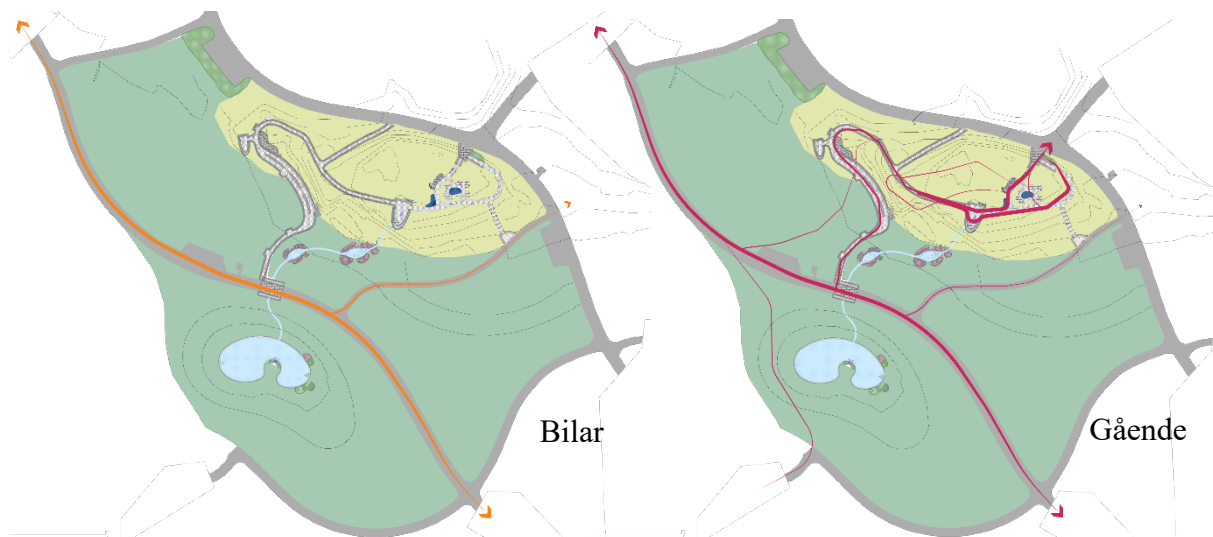

Fig. 5. Inventeringar över rörelse på och runt tävlingsområdet. Linjetjockleken symboliserar hur aktivt vägen utnyttjades, där en tjockare linje innebär att fler valt den vägen. Illustration: Isa Byström.

Entréer, rumsligheter och utblickar

Tävlingsområdet har tre entréer. En från sydväst, en från nordöst och en i syd. De sydvästra och nordöstra entréerna är belägna på en väg för bilar och gående. Den

södra entrén ligger vid höjden på den befintliga askgravlunden. Tävlingsområdet är del av en större rumslighet. Den avgränsas av höjden som den befintliga Linnean utgörs av, bil- och gångvägen mellan Linnean och Evighetens ö samt träddridån i nord. Alla utblickarna i området utgår från höjden. Två av dem riktas mot Evigheten ö, en riktas mot tävlingsområdet.

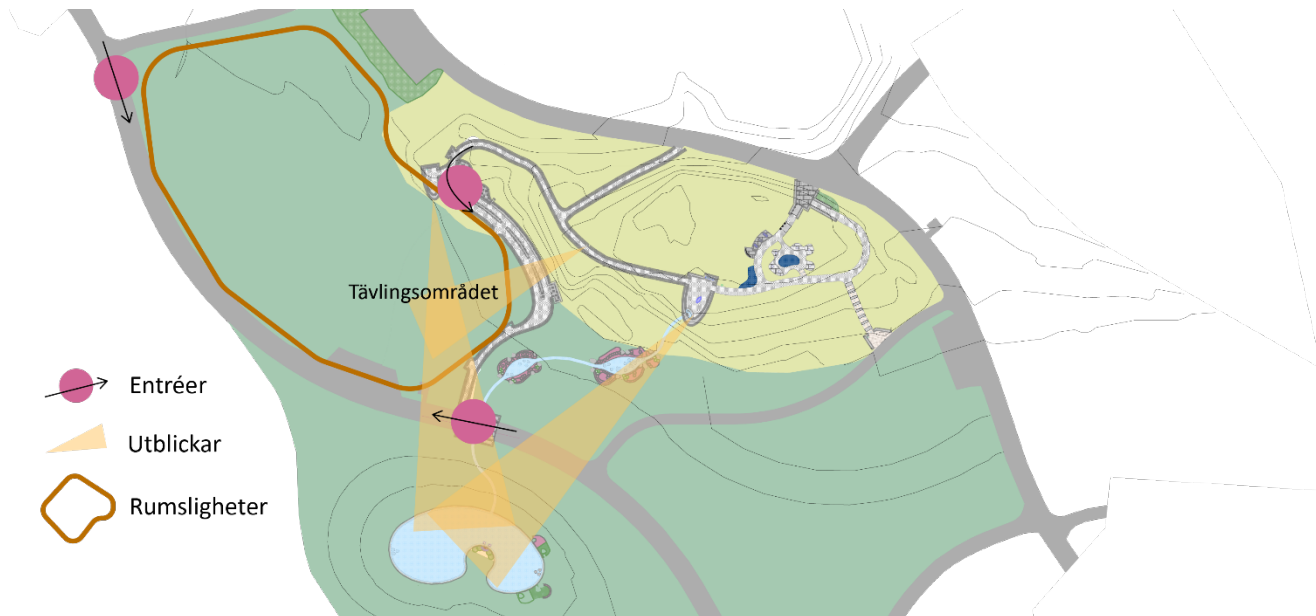

Fig. 6. Illustration över områdets utblickar, entréer och hur rumsligheten av platsen upplevs idag. Illustration: Isa Byström

Observerade aktiviteter

Vid platsbesöket noterades flera aktiviteter. Utöver gravbesök använde besökare kyrkogården till promenader, där flera gick med deras hundar⁴. En person ställde sig vid *Livets källa* och tog en selfie med *Evighetens ö* i bakgrunden. Flera av besökarna satte sig på bänken intill *Livets källa* och solade, andra vilade på bänkar belägna i skuggan.

Loggbok

Nedan presenteras ett sammandrag av loggboken som fördes under hela gestaltningsprocessen. Varje kategori presenterar de steg i min process som gjort störst utfall i min gestaltning utifrån varje tema.

- 24/1 Platsbesök på S:t Sigfrids. Gick mållöst över kyrkogårdens ytor i cirka 1,5 timme. Dokumenterade allt jag tyckte var inspirerande. Detta var främst de mest naturliknande delarna. Upplevde att rumsligheten på tävlingsytan hade för stor skala. Bestämde mig att genom min gestaltning avgränsa ytan för att skapa fler rum.
- 8/2 Startade skissprocessen genom att rita på skisspapper över en befintlig karta över Linnean. Kom fram till att formspråket behöver vara organiskt för att passa in i angränsande områden.

⁴ Platsbesöket utfördes den 14 februari 2020

- 14/2 Platsbesök på Skogskyrkogården i Gävle. Promenerade över hela kyrkogården. Stannade för analyser på kyrkogårdens minneslund och ceremoniplats. Minneslundan upplevde jag som rätt anspråkslös. Det jag tog med mig från minneslundan var hur uppdelningen av mindre rum på ytan var ett effektivt sätt att skapa flera intima rum på en mindre yta. Ceremoniplatsen tilltalade mig mycket då den tillför otraditionella aktiviteter till kyrkogården.
- 17/2 Utforskade tanken av en ceremoniplats. Det kräver stora ytor och blir väldigt tomt när det inte används, detta borde kunna utnyttjas på ett bättre sätt. Exempelvis genom lösa möbler som ställs fram. Även svårt med formspråket då bio eller dylikt kräver en rak yta.
- 23/2 Noterade att flera personer kom gående över gräsmattan vid Evighetens ö. Jag gick dit för att undersöka var de kom ifrån. Upptäckte hur stark linneans siluett är, något jag inte vill störa med min gestaltning. Släppte tanken på segeltak då denna konstruktion behöver rejäla stolpar. Detta besök fick mig att tänka över skalorna i gestaltningen, jag måste generellt tänka på höjder.
- 1/3 Utforskade koncept. Tog inspiration av namnet Linnean och anpassade formspråket efter Linneablomman, där planteringsytan symboliserar blommans revor och bågarna symboliserar blomställningen.

Gestaltningförslag

Detta avsnitt presenteras uppsatsens gestaltningförslag. Först sammanfattas förslagets estetiska dimension, det vill säga utformning, koncept och växtval. Vidare presenteras förslagets användningsområden idag och för framtiden.

Utformningen

Gestaltningförslaget är en serie multifunktionella ytor inspirerade av Linnean. Stommen i gestaltningen utgörs av en slingrande plantering som återkopplar till de växter som återfinns i Linnean. Genomgående i planteringsslingan är cortenstålsbågar utplacerade som ramar in platsen. Längs med planteringen följer en gångväg i stenmjöl som leder besökaren vidare.

Den meandrande planteringen skapar ett mindre rum, *Intiman*, i en kurva i den norra delen av tävlingsytan. I kurvans mitt finns ett granitblock som speglar formen på de befintliga Borgarna (se fig.2). I dess mitt planteras en Ginnalalönn som skapar ett tak till detta rum.

Gångvägen delar sig när den når *Salen* (se framsida), en oval oprogrammerad yta på 10 x 15 m, där markbeläggningen utgörs av granithällar. Salens västra sida omges av planteringsslingan. Den östra avgränsas av fyra granitmurar. Dessa stenblock är 1,50 meter höga, 1m breda och ca 20cm tjocka tillverkade i flammad granit likt de nya murarna (se fig. 2). Vid Salens södra entré möts gångvägarna igen och bildar en bred passage med riktning mot *Evighetens ö*. Längs denna passage står två parkbänkar.

Gestaltningen är anpassad för att inte skymma befintliga utblickar. Gångvägarnas entréer är anpassade efter inventeringen av rörelsemönster på platsen. Genom gestaltningen har rumsligheten vid tävlingsområdet delats upp i mindre områden.

Konceptet

Konceptet anspelar på askgravlundens namn – Linnean. Linnean växer i långa revor med upprätta blomstänglar. Stänglarna är tvådelade upptill med en hängande blomma på varje gren. Bladen växer parvis motsatta längs stjälken. Linneans växtsätt symboliseras i gestaltningsförslagets väggar och rumsindelning. Cortenstålsbågarna ska anspela på växtens blomstänglar och planteringsslingan anspelar på växtens långa revor.

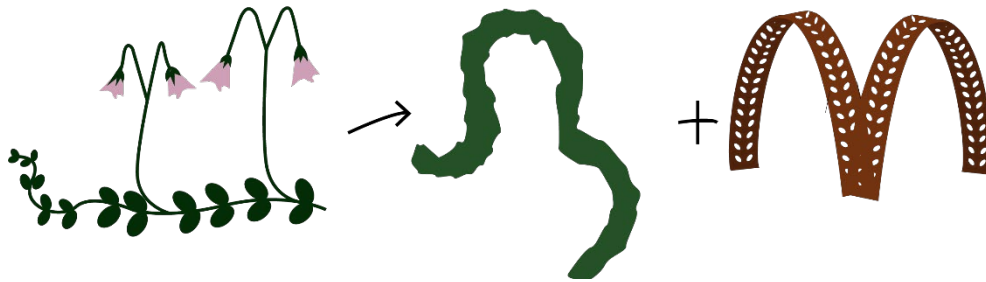

Fig. 7. Illustrationen visar hur Linneans växtsätt tagit form i gestaltningen. Växtens revor har inspirerat planteringsslingan och blomställningen har inspirerat cortenstålsbågarna. Illustration: Isa Byström

Växtval

All vegetation som använts i gestaltningen återfinns i planteringsslingan som stäcker sig genom hela området, bortsett från Ginnalälönnen som står i en egen plantering i *Intiman*. Främst utgörs planteringsslingan av buskar få dessa ger en volym året runt. Deras höjd lämpar sig väl för att skapa en upplevelse av trygghet, samtidigt som de är tillräckligt låga så man kan se över dem. De buskar som använts är bergtall, rhododendron och liten Stephandra. Tryfferat i slingan är ligustersyréner utplacerade. Som marktäckare används trädgårdsnäva

Förslagets användningsområden

Tanken med gestaltningen är att nya aktiviteter ska introduceras till begravningsplatsen, utan att dessa behöver ta plats året runt. Passagen har måtten för att ett boulespel ska kunna utföras på ytan, men det kan lika gärna bara vara just en passage. Salens oprogrammerade yta skapar möjlighet till många aktiviteter, däribland ceremonier som bröllop och begravningar, men också evenemang som utomhusbio, dans och kalas. Genom den motsatta placeringen på sittplatserna i *Intiman* bjuder platsen in till samtal, men kan också få vara en plats för ro och trygghet.

Förslagets anpassning till askgravlund

Eftersom tävlingsarrangörerna uttryckt att ytan kan komma att användas som askgravlund i framtiden har gestaltningen anpassats så att den även ska möta detta behov. Genom att stora gräsareal bevarats finns möjlighet för gravsättning att ske på flera platser i området. Murarna i *Salens* östra sida kan användas för montering av namnbrickor. Längs ytterkanten av Salen finns en rand av singel som i framtiden kan användas som smyckesplats.

Fig. 8. Illustrationsplan över gestaltungsforlaget till Linnean och narliggande omraden med (1) Intiman (2) Salen (3) Passagen utmarkerade, samt snittlinjen for vyn och perspektivens utblickpunkter. Illustration: Isa Bystrom

Fig. 9. Detaljbild over Intiman. Cortenstalsbagarna skapar semipermeabla vaggar och planteringen av en Ginnalalonn skapar upplevelsen av en takstruktur.

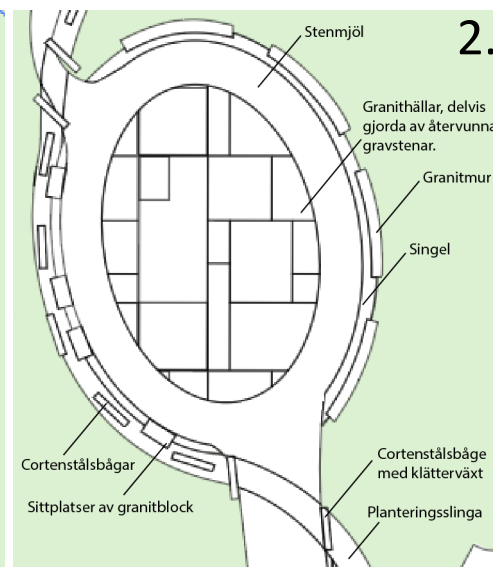

Fig. 10. Detaljbild over Salen. Den stora oprogrammerade ytan kan anvandas till evenemang som dans, brullopp eller kalas.

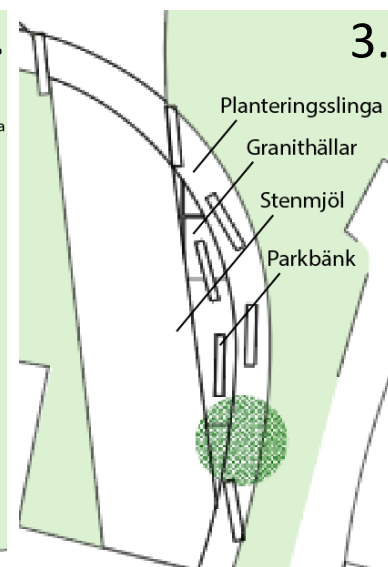
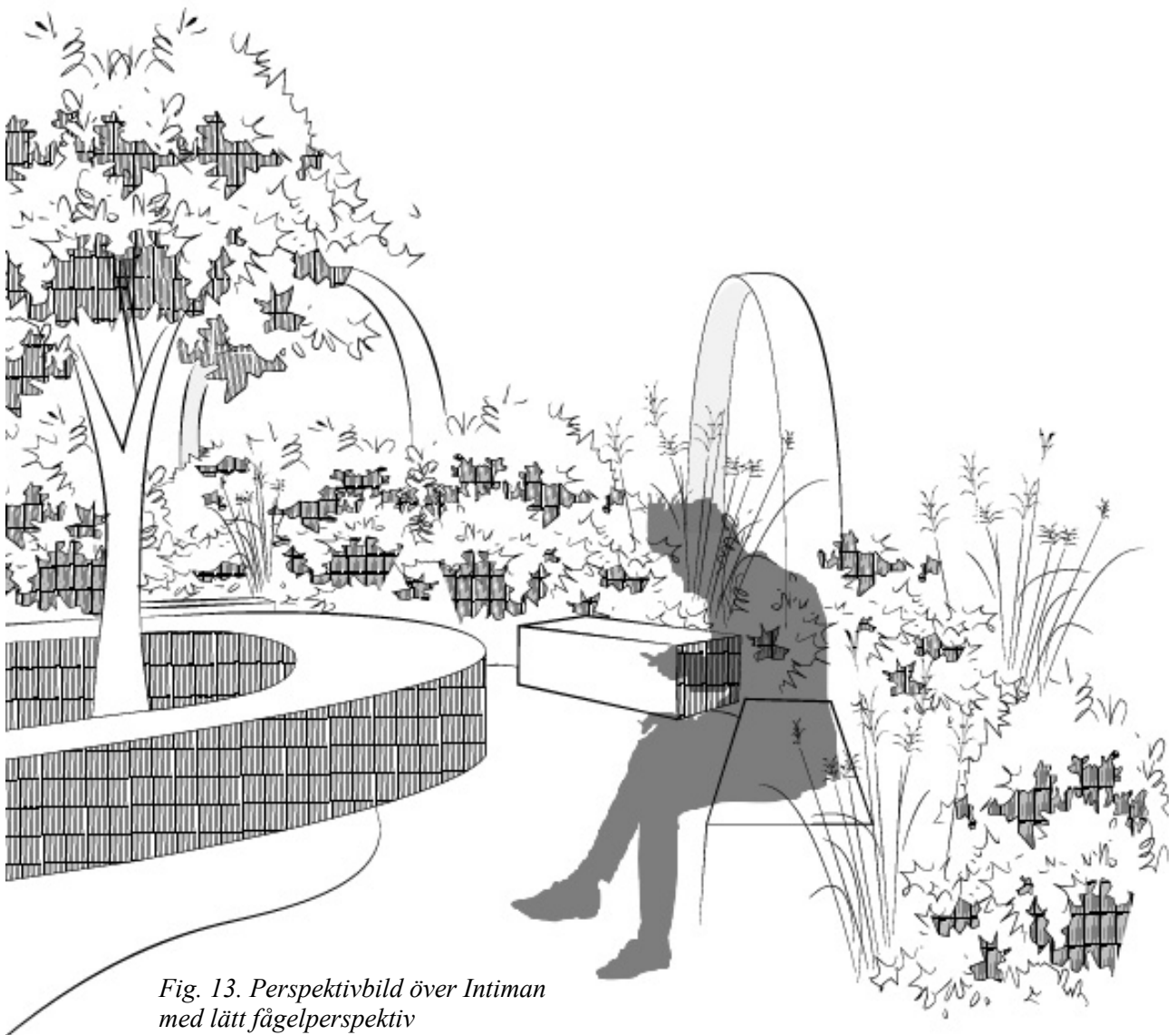

Fig. 11. Detaljbild over Passagen. Stenmjolgangen har matten for att ett boulespel ska kunna utforas pa ytan.

Fig. 12. Perspektivbild över Passagen

*Fig. 13. Perspektivbild över Intiman
med lätt fågelperspektiv*

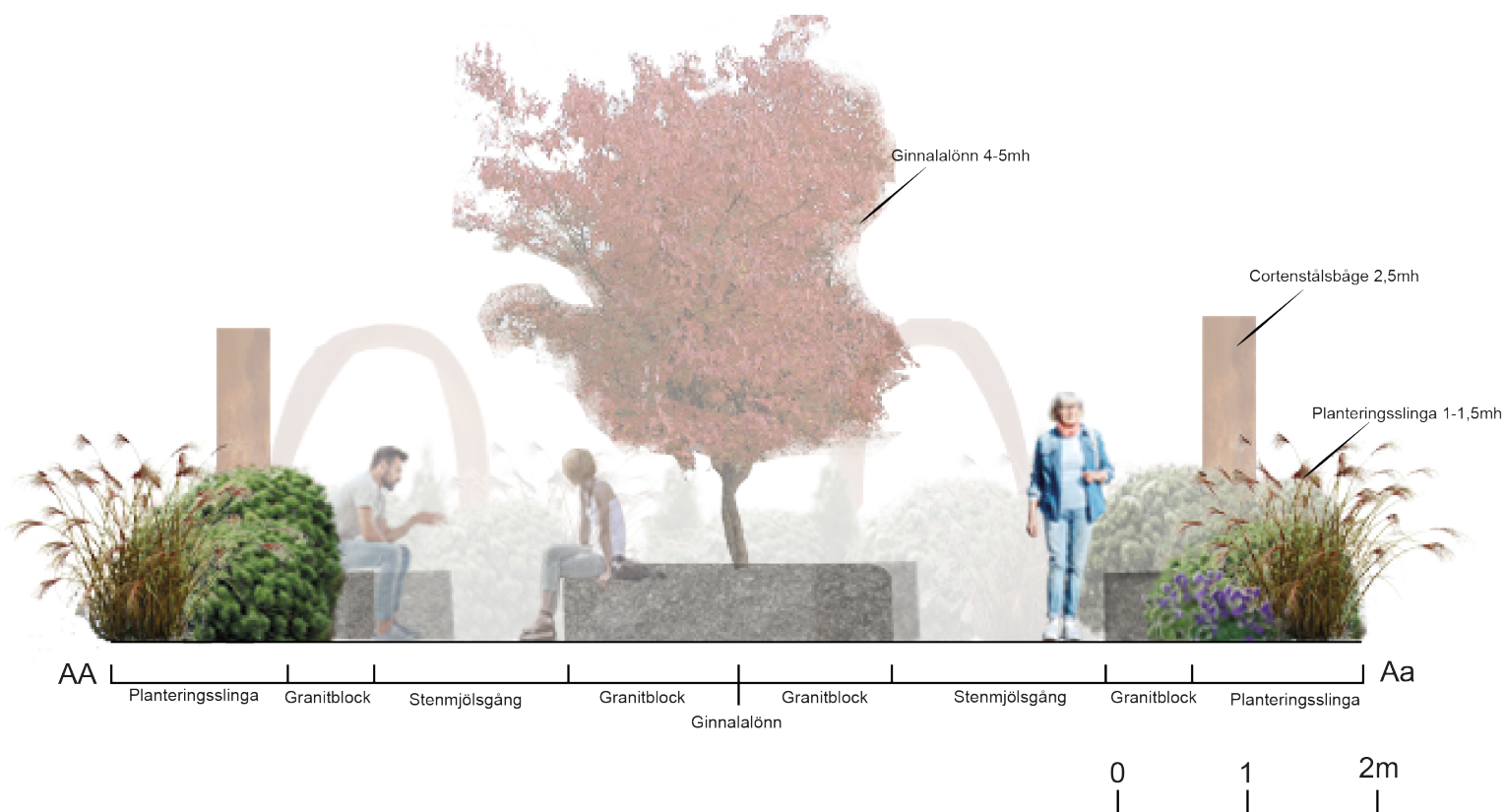

Fig. 14. Vy över Intiman

Diskussion

Diskussionen är uppdelad i tre delar som behandlar uppsatsens tidigare avsnitt. Metoddiskussionen är en reflektion över hur arbetets metoder lämpade sig till uppgiften och hur tillvägagångssättet hade kunnat se annorlunda ut. Resultatdiskussionen ställer frågan om jag besvarat min frågeställning och vad mina resultat blev. Slutligen hålls en sammanfattande slutdiskussion.

Metoddiskussion

I början av arbetet valdes metoder ut baserat på de frågor jag ville besvara i min uppsats. Eftersom arbetet ämnade att resultera i ett gestaltungsförslag utgjorde gestaltungsprocessen huvudmetoden för detta arbete. Gestaltungsprocessens innefattades av alla Fraylings (1993) kategorier för hur man forskar i designprofessionen. Denna holistiska form resulterat i flera undermetoder, däribland inventeringar, analyser, loggbokförande och uppförande av programpunkter.

Inventeringarna som utfördes på Linnean hade stor nytta när det kom till utformningen av det slutgiltiga förslaget. Genom att veta vilka utblickar jag ville respektera, hur platsens rumsligheter upplevdes och hur folk rörde sig på platsen underlättades utformningsprocessen. Exempelvis gav inventeringarna av rörelsemönstret på platsen stöd i var jag placerade ingångarna till min gestaltning.

Hur jag placerade planteringsslingan berodde till stor del på hur jag tyckte upplevelsen av rumsligheter skulle ändras. Eftersom griftegården är belägen i Borås försvårades möjligheten att återkomma när frågor uppstod i efterhand. Gestaltningen hade med stor sannolikhet gynnats ytterligare om ett besök hade utförts när vissa designelement bestämts.

Då platsbesöken gav störst effekt i min gestaltning hade det troligtvis gynnats arbetet att göra ytterligare sådana. Särskilt bra hade det varit att besöka Assistens Kirkegård i Köpenhamn eller Brämhults kyrkogård i Borås då de redan tagit steget mot en innovativ användning av kyrkogården. Arbetet hade gynnats av att kunna analysera vilka element i dessa kyrkogårdar som varit populära, för att inspireras av dessa i min gestaltning.

Resultatdiskussion

Syftet med uppsatsen var att skapa ett gestaltungsförslag som vidgar uppfattningen av hur begravningsplatser kan användas. Eftersom uppsatsen baseras på en existerande tävling har denna styrt riktningen från början till slut. Hade jag utgått från uppsatsens syfte utan att förhålla mig till tävlingens ramverk skulle resultatet troligtvis sett annorlunda ut. Litteraturbakgrundens presentation över hur kyrkogårdar används idag kom fram till en sak och det är att det inte finns någon universal regel om hur begravningsplatser ska utnyttjas. I studien av Skår, Nordh och Swensen (2018) ville majoriteten av besökarna att kyrkogården inte ska användas till aktiviteter som picknick eller cykling, medan Assistens Kirkegård i Köpenhamn rymmer dessa aktiviteter och anses vara en av stadsdelens populäraste platser (Lenninger 2017). Frågeställningen borde kanske därför inte varit hur man gestaltar en specifik yta för att introducera innovativt liv, utan snarare hur man planerar hela kyrkogården för att skapa ytor avsedda till innovativt liv. Det skulle innebära ett helhetsgrepp på hur kyrkogårdar kan zonerats för att sorgeprocessen och aktiviteter får rymmas utan att störa varandra.

Genom att tävlingen är avsedd till ett specifikt område behövde arbetet anpassas efter platsens rådande förhållande. Resultatet blev en yta som rymmer många innovativa aktiviteter, samtidigt som den kan skalas av för att likna mer traditionella begravningsplatser. I studien utförd av Skår, Nordh och Jensen (2018) visade resultatet att besökare känner sig tryggare om fler personer rörde sig på kyrkogården, men att det inte får bli så tätt på besökare att den lugna atmosfären drabbades. Genom att detta arbetes gestaltning har en flexibilitet i hur den används går det att styra antalet besökare, i en förhoppning att möta läget där den både upplevs trygg och lugn.

Slutdiskussion

Arbetets syfte var att genom en gestaltning vidga uppfattningen om hur begravningsplatser kan användas. Eftersom gestaltningar kan uttryckas på flera sätt finns det inget ensidigt svar på hur arbetet skulle besvaras. Då synen på vad som anses vara innovativa aktiviteter på en begravningsplats också skiljer sig från person till person finns det inte heller ett objektivt svar på var gränsen för innovativt går. Detta blir därför min egen tolkning över hur man kan gestalta en mötesplats med innovativt liv.

Referenser

- Agnew, K. (1993). The Spitfire: Legend or History? An Argument for a New Research Culture in Design. *Journal of Design History*, vol. 6 (2), pp. 121– 130 Oxford University Press. [2020-02-18]
- Backlund, A. (2018). Finns det plats för liv på kyrkogården? Om att utveckla sociala och rekreativa värden på kyrkogårdar och begravningsplatser. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/14051/7/backlund_a_181114.pdf [2020-03-12]
- Boverket (2016). Rätt tätt - En idéskrift om förtätning av städer och orter, Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-enideskrift-om-fortatning-av-stader-orter.pdf> [2020-02-02]
- Frayling, C. (1993). Research in art and design. Royal college of art research papers, vol. 1 (1), ss. 1-5. Tillgänglig: http://researchonline.rca.ac.uk/384/3/frayling_research_in_art_and_design_1993.pdf [2020-02-17]
- Gehl, J. (2010). *Cities For People*, London; Island Press
- Grönwall, E. (2017). Kyrkans begravningsplatser förr och nu. Tillgänglig: [https://www.svenskakyrkan.se/filer/begravning_f%c3%b6rr_nu_a5_tryck\(7\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/begravning_f%c3%b6rr_nu_a5_tryck(7).pdf) [2020-03-11]
- Grönwall, E (2019). Kyrkogårdens historia – från gravkullar till minneslundar. Tillgänglig: <https://www.svenskakyrkan.se/kyrkogardens-historia---frangravkullar-till-minneslundar> [2020-03-11]
- Jansson, M., Vicenzotti, V., & Diedrich, L. (2019). Landscape design based on research. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. (Landskapsarkitektur, trädgård, växtproduktionsvetenskap, Rapportserie 2019:10) Tillgänglig: <http://pub.epsilon.slu.se/16389/1/LTV-rapport%202019-10.pdf> [2020-02-26]
- Koppen, G., Sang, Å.O. & Tveit, M.S. (2014). Managing the potential for outdoor recreation: Adequate mapping and measuring of accessibility to urban recreational landscapes. *Urban Forestry & Urban Greening*, vol. 13 (1), pp. 71– 83 Elsevier GmbH. Tillgänglig: [2020-02-02]
- Lenninger, A. (2019). Levande liv mitt i stillheten. *Tidskriften Stad* (17), ss. 28-31.
- Robinson, N. & Wu, J.-H. (2011). *The planting design handbook* . Second edition. London, [England] ;: Routledge.
- Skår, M., Nordh, H. & Swensen, G. (2018). Green urban cemeteries: more than just parks. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, vol. 11 (3), pp. 362–382 Routledge. DOI: <https://doi.org/10.1080/17549175.2018.1470104> [2020-02-13]
- Stad och land nr. 186 (2014), Begrepp i begravningsverksamhet, <https://www.svenskakyrkan.se/Svc/Bin%c3%a4rfiler/Filer/Begrepp%20i%20begravningsverksamhet%20juni%202014.pdf> [2020-02-18]
- Svenska kyrkan (u.å.) Återanvändning av gravstenar, Tillgänglig: <https://www.svenskakyrkan.se/uppsalakyrkogardar/ateranvandning-avgravstenar> [2020-03-11]
- Svensson, C., Tornberg, E., & Rönn, M. (2006). Arkitektävlingar, gestaltningsprogram och arkitektonisk kvalitet. Tillgänglig: https://www.kth.se/polopoly_fs/1.110688.1550154523!/Menu/general/columncontent/attachment/tavlingar,%20gestaltningsprogram,%20arkitektonisk%20kvalitet%202006.pdf [2020-02-29]
- Sörensen, A.-B, Wembling, M. (2008). *Kyrkogården – en minnenas trädgård* . Alnarp: Movium, SLU